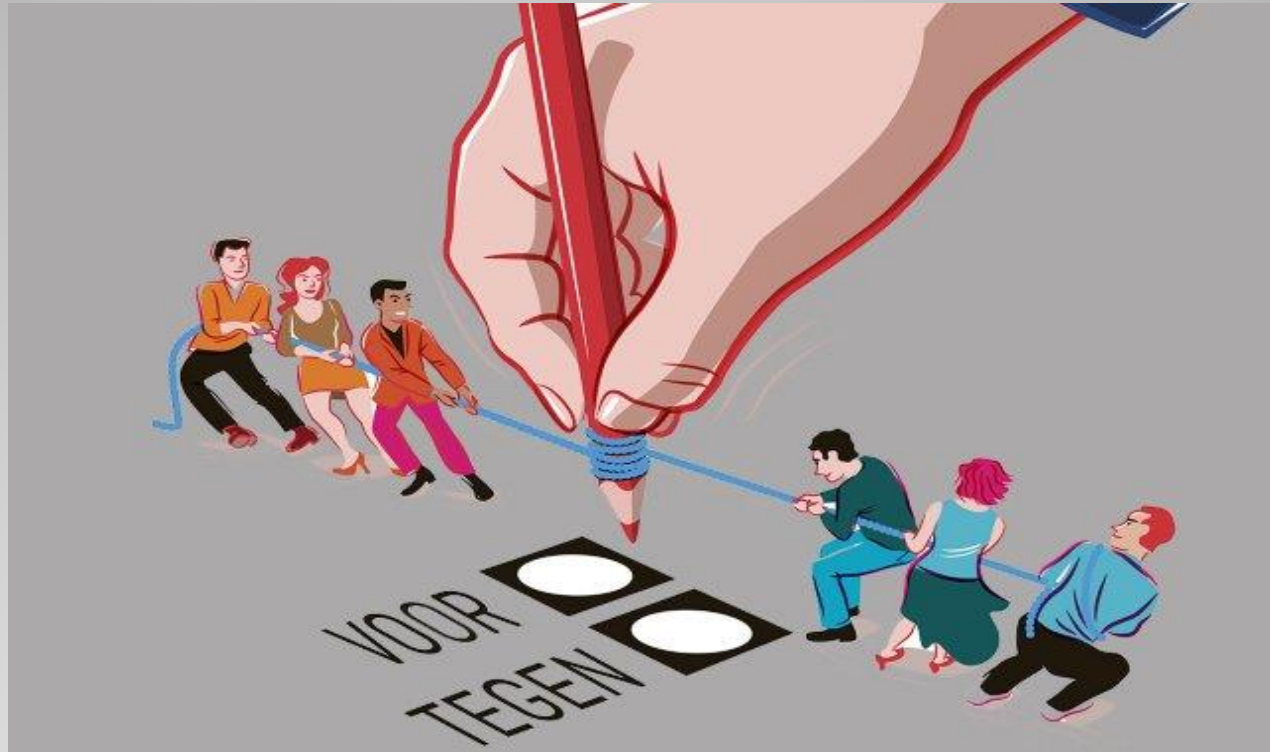

Referenda over Europese zaken

Prof.dr. A. (Arno) F.A. Korsten

Roermond, maart 2016

Wat ik hier over referendum behandel

- 1 Wat het is en welke typen referenda
- 2 Referendum over EU Grondwet (2005)
- 3 Referendum over Associatieverdrag EU-Oekraïne (2016)
- 4 Argumenten pro of contra referendum 6 april 2016
- 5 Paar dilemma's bij referenda
- 6 Discussie

Belangrijkste doel vandaag

Uw inzicht in referenda vergroten

Oproep: ga stemmen

U helpen bij een stem 'voor' of 'tegen'

Persoonlijke aanleiding

2014, televisie-uitzending, stadhuis Aken

Karlspreis wordt toegekend voor: verdiensten voor Europa

Karlspreis uitgereikt aan

Monnet – Adenauer – Churchill – Spaak –

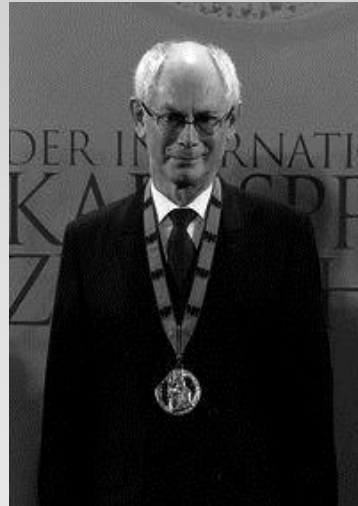
Heath – Luns –

Kissinger – Delors – Beatrix –

Blair – Clinton – Merkel –

Tusk

**2014: prijs voor Herman van Rompuy,
voorzitter Europese raad vanaf 2009**

Wie houdt de feestrede bij de prijstoekenning voor Van Rompuy?

**Jatsenjoek
Oekraïne**

Het associatieverdrag al getekend: juni 2014

Oekraïne al bijna lid van EU?

Actueel:
referendum over associatieverdrag
EU-Oekraïne
maakt de tongen los

- ++ **Aanvulling op de representatieve democratie**
- ++ **Europa naar filistijnen**
- ++ **Een ja:** normalisering van Oekraïne **bevordert veiligheid**
- ++ **Een nee:** speelt **Poetin** niet in de kaart

Wat een referendum is

1. **Uitspraak kiezers**
2. **Grondslag**: wet of (lokaal) verordening
3. Er is **een initiatief**: wetgever of bevolking?
4. **Verantwoordelijk(e) bestuur(der)**: budget, gevolg
5. **Onderwerp**: ja/nee-vraag (soms commissie die bedenkt)
6. **Periode van discussie + subsidie?**
7. **Minimale opkomst** van kiezers nodig; ongeldigheid
8. **Een meerderheidsuitspraak**, daarom geen drie antwoorden

Enkele functies van een referendum

1. **Bezinning** bij regering en parlement
2. **Correctiesignaal** op concrete besluiten.
- 3 **Voortekenen** van onderstromen, die later bovenstromen kunnen worden.

Geen traditie

- ❑ Geen traditie met referenda als in **Zwitserland**
- ❑ Commissie-Biesheuvel (1985) wel pro
- ❑ Intussen: **Wet raadgevend referendum** (2015)

Typen referenda

Correctief: er ligt een **wet (of verdrag)** voor die (dat) hele traject tot en met aanvaarding heeft doorlopen

Raadplegend: de wetgever **neemt zelf** initiatief om de kiezers te raadplegen (b.v. bij Europese Grondwet, 2005). Plesbiciet.

Raadgevend: de wetgever neemt **niet** het initiatief maar er ligt wel een aanvaarde wet of aanvaard verdrag (b.v. Associatieverdrag)

Niet-bindend: wetgever bezint zich op uitkomst maar mag anders besluiten.

Bindend: wetgever neemt geldige uitslag over. Onbekend in Ned.

Typen referenda in Nederland

		Europese Grondwet	Associatie-verdrag EU met Oekraïne
	Correctief	Ja	Ja
Initiatief wetgever	Raadplegend	Ja (concept ligt voor)	Nee
Initiatief bevolking	Raadgevend	Nee	Ja (verdrag ligt voor)
	Niet-bindend	Ja	Ja

Casus 1: Referendum over Europese Grondwet in Nederland (2005)

*Niet-bindend, raadplegend correctief
referendum*

want

- ❑ **Er ligt een besluit (Verdrag tot)**
- ❑ **De wetgever vraagt uitspraak aan kiezers:
raadplegend**
- ❑ **Maar uitslag is niet bindend: wetgever
heroverweegt wel**

Referendum
**Europese
Grondwet**

Voorbeeld uitgewerkt

Jaar: 2005: eerste referendum sinds 200 jaar in Nederland

Initiatief: Karimi/Duyvendak (GL),
Dubbelboer (PvdA), Van der Ham (D66)

Vraagstelling bij referendum 2005

Voor of tegen instemming door Nederland
met
verdrag tot vaststelling van een Grondwet
voor Europa?

Niet eerste

Febr. 2005, Spanje: 77% **pro** Grondwet

Mei 2005, Frankrijk: 55% **contra** Grondwet

Uitslag referendum in Nederland (1)

Opkomst in Ned.: 63.3 procent

Hoogste onder ouderen

Tegenstemmen: 61.5 procent.

Vrouwen: 68% tegen. Mannen: 58%

Referendum
**Europese
Grondwet**

Uitslag Nederland (2)

Algemeen beeld:

Nee-stemmers in de meerderheid

in alle leeftijdscategorieën en alle opleidingsniveaus

Blancostemmen: ong. 59.000

Uitslag Nederland (3)

Referendum
**Europese
Grondwet**

Gemeente met meeste tegenstemmen?

Uitslag Nederland (4)

Referendum
**Europese
Grondwet**

**Gemeente met meeste
tegenstemmen? Urk
92%.**

Daarna:
Reiderland (85%),
Staphorst (84%),
Pekela (82%)

Uitslag (5)

**In hoeveel gemeenten
een meerderheid
van
voorstemmers:**

niet meer dan 26

Wassenaar, Bloemendaal (61% voor), Bennebroek (55% voor), Bunnik (53%), Abcoude (52%), Doorn (51%), Heemstede, Wageningen, Haren, Nuenen, Son en Breugel, Mook en Middelaar, Sevenum, Margraten

Analyse: *communisprudentie*

1 EU moet **minder** te zeggen krijgen over wat dicht bij burgers ligt

2 Betekenis **nationale identiteit** en **soevereiniteit** onderschat

3 **Kabinet passief**

Atzo Nicolai verantwoordelijk

Les in politieke communicatie

(Claes de Vreese)

Als kabinet VOL pro EU-Grondwet gaat, mobiliseert dat juist tegenstanders. Reversed mobilisation

Combinatie van:

- ❑ 'Licht gaat uit'- effect, overdrijving, Brinkhorst
- ❑ 'Wat denken ze wel niet' - effect
- ❑ 'Ik vertrouw dit kabinet niet'- effect
- ❑ 'Ik vind dat pro-argument schromelijk overdreven'

Kabinet en parlement volgen uitspraak

'Nee' van Frankrijk en Nederland leidde tot uitstel/schrappen van referenda in andere EU-landen

Land	Type referendum	Datum referendum	Uitslag
 Spanje	Consultatief	20 februari 2005	✓ Ja
 Frankrijk	Beslissend	29 mei 2005	✗ Nee
 Nederland	Consultatief	1 juni 2005	✗ Nee
 Luxemburg	Consultatief	10 juli 2005	✓ Ja
 Denemarken	Beslissend	Uitgesteld	
 Ierland	Beslissend	Nog niet bekend	
 Polen	Nog niet bekend	Uitgesteld	
 Portugal	Nog niet bekend	Uitgesteld	
 Tsjechië	Consultatief	Geannuleerd	
 Verenigd Koninkrijk	Consultatief	Uitgesteld	

Opvolger: Verdrag van Lissabon

Europese Grondwet uit 2005 ingetrokken

Verdrag van Lissabon in 2007 aangenomen

In werking 1 dec. 2009

Geen referendum

Van Rompuy wordt voorzitter Europese Raad

Inhoud Verdrag van Lissabon, 2009

Doelstellingen:

- ❑ Waardengemeenschap
- ❑ Vrijheid, veiligheid & recht voor burgers
- ❑ Democratische rechtsstaat
- ❑ Evenwichtige economische groei en prijsstabiliteit
- ❑ Markteconomie en concurrentie
- ❑ Bestrijden uitsluiting en discriminatie
- ❑ Bevordering solidariteit tussen landen
- ❑ Euro als munt
- ❑ Positie Europa in de wereld
- ❑ Bescherming mensenrechten

Werktuigen

Verdrag van Lissabon: verder lezen

Denken over referenda stopt niet

Voorbeeld 2:

Ratificatie van Associatieverdrag EU met Oekraïne door Nederland?

Waarom een associatieverdrag?

**Toen uitbreiding van EU te snel ging
is getemporeerd**

**Associatieverdrag
Moldavië enz.**

Het is een soort stabiliteitspact

Het EU-Oekraïne associatieverdrag

Te lezen op [www.referendum-commissie](http://www.referendum-commissie.nl)

Tekst: 323 blz., ong. 500 artikelen

Ik heb het gelezen.

President Janoekovitsj wilde niet tekenen, afgezet.

Het verdrag is al in 2014 (27 juni) getekend door pres. Porosjenko en de EU.

Ophef in Rusland en in de Oekraïne

Basiskenmerken van Oekraïne als land

- **Uitgestrekt land:** 44 miljoen inw. ongeveer
- **Kiev** hoofdstad
- **Porosjenko** president. **Jazenjuk** (nog) premier
- **Graanschuur** voor Europa
- **Politieke spanningen**
- **Economie:** werkloosheid ong. 10%; grote staatsschuld; hoge inflatie in 2014
- **Geen NAVO-land**

Geografie Oekraïne

Omgrensd door nogal wat landen:

Moldavië,
Roemenië,
Hongarije,
Slowakije,
Polen,
Wit-Rusland,
Rusland

Betekenis Oekraïne voor Nederlandse economie

Export van Nederland naar Oekraïne:

- Machines/vervoermateriaal: 31% van alle uitvoer naar dat land
- Chemische producten: 30%
- Rest: landbouwproducten etc.

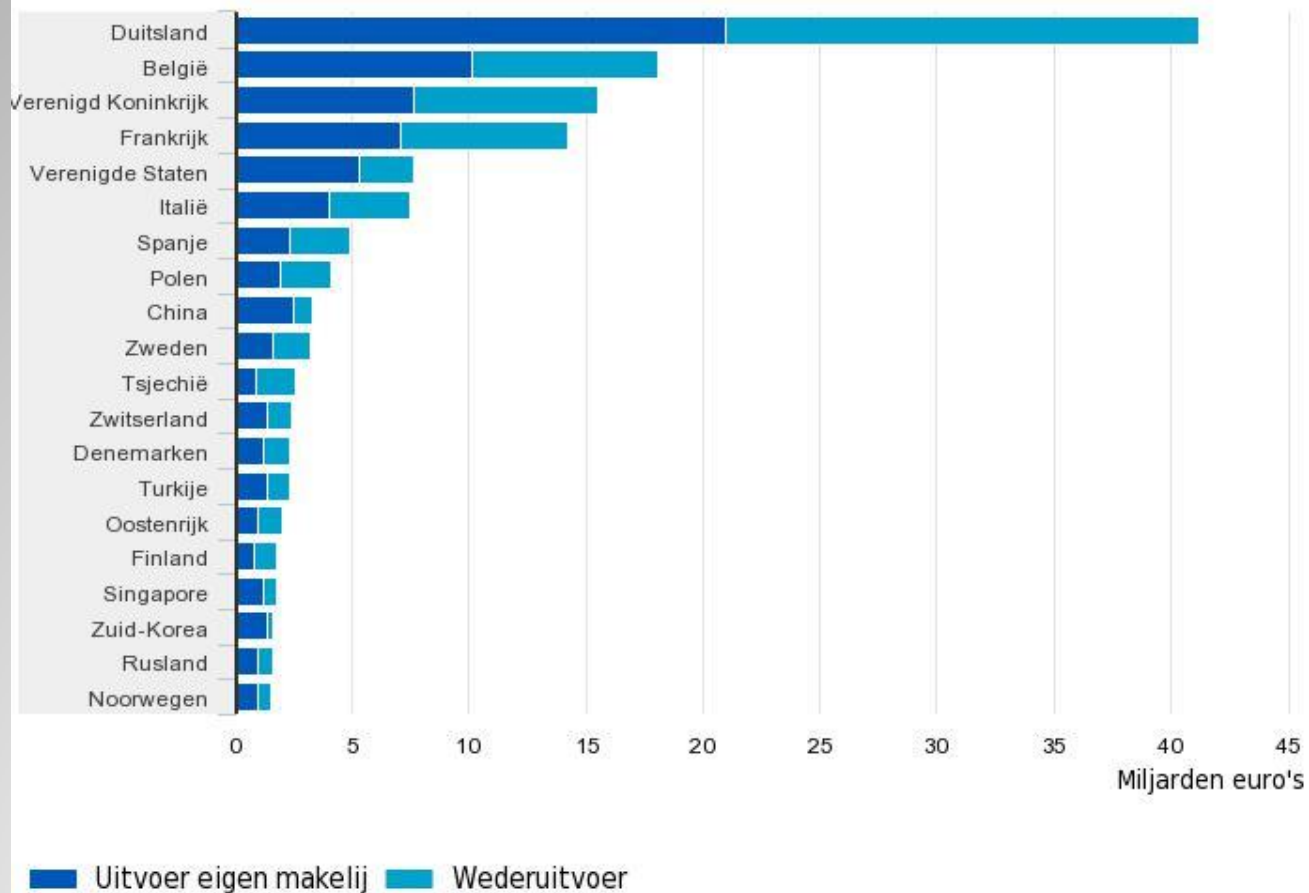
Import vanuit Oekraïne naar Nederland:

- 50% landbouwproducten

Hoeveel bedrijven uit Nederland actief in Oekraïne:

500

Waarde uitvoer naar 20 belangrijkste exportbestemmingen Nederland, januari t/m mei 2015

Het EU-Oekraïne associatieverdrag: inhoud

- ❑ Het verminderen of opheffen van **import- en exporttarieven**,
- ❑ Bouw **belastingstelsel**
- ❑ Samenwerking op vlak van het **buitenlandse beleid en veiligheidsbeleid**
- ❑ **Duurzame ontwikkeling** en stimulering van multilaterale relaties
- ❑ Het bestrijden van **corruptie** en georganiseerde criminaliteit
- ❑ Versterking van **democratie** en **mensenrechten** in Oekraïne
- ❑ **Goed bestuur en rechtsorde**
- ❑ Het **tegengaan** van de verspreiding van massavernietigingswapens
- ❑ Nuttig voor **grensbewaking**

Het EU-Oekraïne associatieverdrag

Al gedeeltelijk in werking

Het deel over vrijhandel,
grootste deel van verdrag

Stelling:
Het Oekraïne-referendum is mosterd na de maaltijd.

Argument dat het te laat is:

Handelsverdrag al in werking
Verdrag is getekend

Argument dat het niet te laat is:

Het referendum is door kabinet
niet ontraden

Grondslag voor referendum

Wet raadgevend referendum (Wrr) 2015

Bepaalde onderwerpen **uitgezonderd**:

- 1 Wetten m.b.t. monarchie en Kon. Huis
- 2 Begrotingswetten;
- 3 Grondwetswijzingen
- 4 Rijkswetten m.b.t. Aruba, Curacao of Sint Maarten;
- 5 Uitvoeringswetten die voortvloeien uit een verdrag (zoals Schengen)

Het verdrag zelf kan wel.

Kenmerken referendum **over associatieverdrag**

- ❑ **Aanvrager:** Roos/Baudet, > 400.000 handtekeningen
- ❑ **Plasterk:** budget voor gemeenten, discussie over stembureaus
- ❑ **Discussie, subsidie** (vele aanvragers)
- ❑ **Vraagstelling:** ja/nee.
- ❑ **Minimale opkomst** 6 april: > 30%

Referendumcommissie

Vz. **Medy van der Laan**
+ vier leden
Voor vier jaar benoemd

Taak:

- ❑ Datum van plaatsvinden
- ❑ Hoe wet wordt genoemd op stembiljet
- ❑ Geven informatie
- ❑ Subsidies

Bezwaarcommissie instellen

De voorwaarden vlg. Wrr

Basis: Wet raadgevend referendum (Wrr, juli 2015)

Waarbij: referendum over Wetsvoorstellen die door parlement zijn goedgekeurd en bekrachtigd

Voldoende aanvragers: nu meer dan 400.000 kiezers

Opkomst: 30% van de kiezers of hoger

Stemmen: in stembureau

Nieuw initiatief gebaseerd op nieuwe Wet

6 april: Organisatie en financiering

30 miljoen

Oldenzaal: 5 stembureaus i.p.v. 17.

Son en Breugel: van 10 naar 3, Baudet

Kiezen: ja tegen verdrag, of nee?

Ja, vóór associatieverdrag. De argumenten

- 1 **Steun Europa**, het is nu nodig: Juncker-argument
- 2 Goed voor handel **van Nederland**: Rutte
- 3 **'Point of no return'** voorbij, andere landen stemden al voor
- 4 Verdrag opstap naar **EU-lidmaatschap**
- 5 **Stabiele buitengrenzen** zijn nodig; kan door verdrag
- 6 Zonder verdrag floreren **de oligarchen**
- 7 Verdrag is nuttig voor interne strijd in O **tegen corruptie**
- 8 Verdrag bevordert veiligheid **in wereld**; het is geen provocatie
- 9 **Geen extra kosten** voor Nederland
- 10 Er **is al een verdrag** met andere niet-EU-landen Georgië en Moldavië, waarom Oekraïne dan niet.
- 11 **O kan verdrag goed gebruiken**
- 12 **Het is alleen maar een handelsverdrag.**

Nee, tegen associatieverdrag. De argumenten

- 1 Het is niet wat het lijkt; het is **meer dan** een handelsverdrag. Oekraïne wordt de EU '**ingerommeld**'; verdrag is verdere stap
- 2 **EU moet geremd** worden, leiders denderen meer door
- 3 **Verdrag provoceert Poetin**. EU en Ned. moeten wegblijven uit de invloedssfeer van Rusland
- 4 Oekraïne is nog **corrupt**; de boel niet op orde. Doe daar geen zaken mee.
- 5 **Handel** met Oekraïne is **beperkt**. Klein voordeel voor Ned.
- 6 Leidt weer tot **nieuwe budgetstromen** richting Oekraïne, een bodemloze put.
- 7 **Burgers** moet dit weer dragen. Burgers hebben andere prioriteiten.

Opvattingen van burgers

-- 'Dat verdrag corruptie bestrijdt'?

Meerderheid gelooft het niet

-- Verdrag is inleiding op toetreding Oekraïne tot EU?

Van de nee-stemmers denkt 73% dat wel

Wordt stemmen toegejuicht? Machiavelli

Stelling: Kabinet ziet liever lage opkomst, < 30%

Indicatie pro stelling:

- Kabinet houdt zich stil
- Aantal stembureaus beperken remt opkomst
- Politieke partijen houden zich stil

Contra stelling: 30 miljoen

Fact check (1): deugen de argumenten

Heeft Nederland veel belang bij vrijhandel met Oekraïne of niet?

Sterk overdreven.

Export vanuit Nederland naar:

Polen: ongeveer 15 x groter dan naar Oekraïne;

Rusland: 5 x groter

Roemenië: 3 x groter

Maar Oekraïne is groot land

En verdrag kan geen kwaad

Waarom in het algemeen **VÓÓR** referenda zijn?

Pro-argumenten:

1. Politieke partijen hebben nauwelijks leden meer, dus zijn **aanvullende mechanismen** nodig
2. **Geen vreemd element in democratie.** De commissie-Biesheuvel was in 1985 als voor referenda
3. **Wat Zwitserland kan, kunnen wij ook**
4. Sommige individuen zijn dom, maar de beweging in de massa kan de goede richting wijzen mits er goede discussie is gevoerd: **'wisdom of the crowds'**
5. **Als verkiezingen kunnen, kunnen referenda ook.**

Waarom in het algemeen **tegen** referenda zijn?

Contra-argumenten:

1. **Onbekendheid met de inhoud:** associatieverdrag
 1. wordt niet gelezen?
2. Associatieverdrag **te complex** voor burgers
3. Burgers kunnen **gevolgen van 'nee' niet overzien**
4. Burgers letten teveel op eigen belang, zijn kortzichtig en **te emotioneel**
5. Referenda vergen **veel geld en energie**. Ze houden de besluitvorming maar op.
6. Referenda mogen nog wel **maar niet** over associatieverdragen
7. Referenda **passen niet in onze democratie**

Bijzonderheden bij referenda (1)

1 Ze gaan altijd **ook** over **andere zaken** dan de centrale vraag.

De zaak wordt zowel door voor- als tegenstanders breder getrokken en in feite vervuild.

Er zou een soort **bureau voor zuivere argumentatie** nuttig kunnen zijn.

2 **Zijn tegenstemmers altijd in het voordeel? Nee.** Zwitserland, 1981-2015: 291 referenda
(137 aangenomen, 159 afgewezen)

Bijzonderheden bij referenda (2)

1. Referenda zuigen overwegingen aan die strikt genomen buiten de vraagstelling vallen.
2. Zwitserse ervaring: naarmate er meer referenda plaatsvinden, zal de focus op het onderwerp bij kiezers toenemen.
3. Als er een referendum dreigt, zal het zoeken naar parlementaire consensus toenemen.
4. Als een kabinet voor gaat voor een stellingname, kan een averechts effectoptreden

Bijzonderheden (3): Moet je stemmen bevorderen?

Dilemma bij Ja-kamp denkt:

Als ik ga stemmen bevorder ik dat de opkomst boven 30% komt.

Dus ga ik niet want nee-stemmers liggen voorop. Niet-stemmen als strategisch gedrag dus.

Maar als iedereen zo denkt, kan het nooit een 'ja' worden.

Dilemma bij Nee-kamp denkt:

Als de meerderheid richting 'nee' gaat, kan ik wel thuis blijven.

Maar als iedereen zo denkt, wordt het misschien wel geen 'nee'.

Enkele conclusies

- ❑ Zoeken naar **aanvullingen op democratie** nodig als aanhang partijen terugloopt.
- ❑ Referenda zijn nu **wettelijke mogelijkheid**.
- ❑ Ervaring opdoen.
- ❑ Er zijn alternatieven, als je wilt weten wat volk wil
- ❑ **Hele organisatie, budgettaire consequenties.** Steeds **spanning** tussen slagvaardigheid en traagheid (kwaliteit van de democratie)

Dank voor uw aandacht